

Круглий стіл/

Як підвищити економічну продуктивність мислення?

How to increase an economic productivity of thinking?

13 листопада 2013 року у приміщенні Університету банківської справи НБУ (м. Київ) відбулося традиційне засідання круглого столу Українського філософсько-економічного наукового товариства. Його учасникам, провідним представникам сучасної філософської думки та економічної науки, на обговорення було запропоновано тему, що знаходиться на перетині різних галузей знань: “Продуктивна функція критичного мислення в добу фінансової цивілізації”.

On November 13, 2013, in the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv), there took place the traditional round-table meeting of the Ukrainian Philosophical and Economic Scientific Society. The participants, leading representatives of modern philosophical thought and economic science, were suggested the subject, which is situated in the point of intersection of different branches of knowledge: “Productive function of critical thinking in time of financial civilization”.

Системна економічна криза, в яку вже досить тривалий час занурений світ, переконливо засвідчила: економічна думка не змогла ані передбачити потужного всесвітнього потрясіння, ані (що важливіше) запропонувати ефективні сценарії виходу з кризи та надійне прогнозування подальшого розвитку подій. Нині доводиться констатувати наявність небезпечного розриву між дійсністю господарювання й економічною наукою. Іншими словами – наукова думка рухається сама по собі, а події розвиваються за власним сценарієм, що вочевидь сигналізує про кризу теоретичного економічного мислення. Таку заяву на засіданні круглого столу зробив основний доповідач, доктор філософських наук, професор, президент Українського філософського фонду, головний редактор журналу “Філософська думка” **Сергій Пролеєв**. На його переконання, в умовах, коли кризові явища сягають цивілізаційних підвалів, проблема полягає не в тому, *про що*, а в тому – *як* міркувати, тобто на перший план виходить не тематика окремих життєвих реалій, а спосіб мислення про них. Для якісно нового розуміння й усвідомлення економічних процесів постає нагальна потреба у кардинальному перегляді характеру, змісту, внутрішньої структури і стратегії економічного дискурсивного мислення, що має виходити з позицій філософії економіки. Крім того, доповідач вважає, що в умовах сучасного глобалізованого, складного світу економічна наукова думка має перетворитися на розгалужений комплекс різнофункціональних пізнавально-дослідницьких практик, продуктованих не лише еконо-

Доповідач і контрдоповідач –
Сергій Пролеєв і Володимир Ільїн.

містами, та синтезованих у підсумковому економічному знанні.

Сергій Пролеєв вказав на дві принципово важливі і водночас уразливі ланки, в яких має бути досягнуте якісне перетворення економічного мислення для зближення думки і реальності. Перша – це подолання *дефіциту знань* про економічну дійсність. Ця теза в сучасному морі статистики та неосяжних потоків різноманітної інформації може видатись безглуздою, визнає він. І уточнив, що йдеться не про обсяги знань, а про їх якість: “Ми знаємо (чи радше поінформовані) про сучасну економічну дійсність вочевидь забагато для того, щоб розуміти, що ж відбувається насправді. Потрібна інша інформація”. На переконання вченого, дефіциту знань має зарадити не збільшення масиву інформації, а перегляд структури запиту на економічне знання разом зі зміною формату, пояснювальних схем і способів розуміння. Зокрема, суттєву роль має відігравати соціологія економіки; адже без вагомих соціологічних обґрунтувань уся статистика втрачає сенс, перетворюючись лише на ілюзію знання.

Друга вразлива ланка сучасної еко-

номічної науки – це спосіб застосування, так звана *ужитковість* економічних знань. Передбачається, що знання стають основою рішень. Однак насправді система прийняття, мотиви та зміст рішень у реальній економіці доволі автономні щодо знань, які пропонує економічна наука. Значною мірою це зумовлено тим, що мова економічної теорії не перекладається на мову економічних рішень у контексті поточних процесів. А отже, основою прийняття рішень зазвичай залишається досвід, а не висновки науки. З огляду на це слід усвідомити, що у форматі економічного дискурсивного мислення мають співіснувати як рівноцінні величини перманентний прагматичний досвід і теоретичні засади економічної науки. Зрештою йдеться про те, що опановувати економічні проблеми ми маємо в режимі міждисциплінарного критичного мислення – лише на перетині різних способів розуміння можна отримати дієві висновки, наголосив Сергій Пролеєв.

Контрдоповідач – президент Українського філософсько-економічного наукового товариства, доктор філософських наук, професор кафедри економічної теорії Київського національного університету ім. Т.Шевченка **Володимир Ільїн** на початку свого виступу навівав думку німецького філософа Освальда Шпенглера про те, що кожна епоха визначається певними ідеями. У такому разі мислення є творцем чи просто відображенням епохи? “Доповідач говорив, що ми мислимо якимось неправильно, значить, і живемо неправильно? Якщо ж будемо мислити правильно – чи почнемо після цього жити правильно?” – поставив низку запитань Володимир Ільїн. І

висловив думку, що, навпаки, епоху визначають ідеї, народжені неправильним мисленням, неординарними людьми (як приклад – епоха Наполеона, народжена ідеями англійського лібералізму). У нас же критична інтелектуальна позиція суспільної думки, що підбивала підсумки минулої радянської епохи, призвела не до творення чогось конструктивного і позитивного, а до руйнування, внаслідок чого визначальною стала гетерогенність, або неоднорідність нової реальності.

Ще один момент – у сучасних умовах

Учасники засідання за круглим столом.

інформаційного суспільства змінився спосіб сприйняття дійсності й самого мислення, внаслідок чого теоретичне мислення перестало бути потребою, а подекуди навіть стало зайвим тягарем. На закінчення своєї контрдоповіді Володимир Ільїн згадав ще одного мислителя – Адама Сміта, який свого часу викладав в університетах філософію і відстоював ідеї моральності й альтруїзму, але зародження нової ринкової епохи переконало його, що не альтруїзм, а егоїзм та меркантилізм є рушійною силою підприємництва, яке породжує багатство і гроші. Тож ми знаємо Адама Сміта як одного з основоположників класичної економічної теорії, яка стала фундаментом сучасної цивілізації. “Можливо, лише в особливостях мислення, а не в особливостях діяльності слід шукати відповіді на виклики епохи?” – насамкінець запитав учасників круглого столу Володимир Ільїн.

Член президії Українського філософсько-економічного наукового товариства, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри управління національним господарством Національної академії державного управління при Президентові України, генеральний директор Всеукраїнської громадської організації “Інститут досліджень економіки і суспільства 21 століття” **Володимир Бодров** поділяє думку, що економічна наука з часів Великої депресії не привнесла нічого нового у механізми виходу з кризи. А основну суперечність сучасної кризової і посткризо-

вої економіки вбачає у тому, що на зміну *суверенітету держави* приходять *суверенітет ринку* і суверенітет управління, відірваного від інтересів як держави, так і національного товаровиробника і внутрішнього споживача. На його переконання, існує нагальна потреба в розробці і впровадженні загальнодержавної стратегії модернізації і розвитку економіки та українського суспільства, інтелектуалізації всього процесу соціогосподарського розвитку. На жаль, досі це не стало складовою вітчизняного державотворення. “Ми звикли не пропонувати вихід із ситуації, а пасивно очікувати, сподіваючись на приєднання до більш потужного інтеграційного угруповання на кшталт Європейського чи Митного союзів”, – зауважив Володимир Бодров. І додав, що стратегія модернізації економіки та українського суспільства – це колективна дія, яка потребує постійного діалогу політичного класу, управлінців із науковою спільнотою, великим і малим бізнесом, профспілками, об’єднаннями роботодавців. Збалансування інтересів суспільного загалу, своєчасне коригування перебігу і наслідків забезпечить ефективну модернізацію економіки.

За однією з гіпотез, озвучених у процесі обговорення доповіді й контрдоповіді

Зоя Скринник запросила на чергові Міжнародні філософсько-економічні читання, що відбудуться навесні у Львові.

ді кандидатом філософських наук, провідним науковим співробітником Інституту світової економіки та міжнародних відносин Національної академії наук України **Олександром Шморгуном**, причини різкого падіння рівня індивідуальної і колективної критичності мислення слід шукати в аналізі історичних прецедентів духовного занепаду різних цивілізацій, а також безпрецедентних чинниках, пов’язаних із епохою постіндустріального суспільства. Так, небачені можливості, які відкрилися перед людством у зв’язку з досягненнями суспільства масового споживання, породили ілюзію, що інформаційне або постіндустріальне суспільство здатне впоратися з

будь-якими проблемами, так би мовити, в “автоматичному режимі”, що саме по собі діє як демобілізуючий будь-які інноваційні імпульси чинник. Люди все більше занурюються в світ мережевої *виртуальності*, у повному сенсі втрачаючи відчуття реальності, а отже, і здатність її критично осмислювати. Завдання вчених якраз і полягає в тому, щоб повернути людство у реальність, зауважив Олександр Шморгун.

Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ **Роберт Пустовійт** у контексті прагматичного мислення акцентував увагу на взаємовпливі таких понять, як економічна поведінка, культура, загально визнані традиції і норми. А однією з ознак сучасного суспільства в добу фінансової цивілізації назвав “заздрісне грошове суперництво”.

Дискусія за круглим столом виявила різноманітність думок, тез і міркувань стосовно критичного мислення та його продуктивної ролі у сьогоденні. Все ж таки епоха має впливати з мислення, чи мислення повинно відображати епоху? “Проблема в тому, що немає епохи, тобто немає її загального розуміння”, – зазначив Сергій Пролєєв, підбиваючи підсумки обговорення, і категорично застеріг від думки, яка з’явилася в ході обговорення, що, мовляв, краще взагалі не мислити, аби бути успішним у сучасному прагматичному світі.

Озвучені науковцями ідеї стануть поштовхом до подальших досліджень і диспутів. Учений секретар Українського філософсько-економічного товариства, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін Львівського інституту банківської справи УБС НБУ **Зоя Скринник** нагадала, що річний цикл роботи українського філософсько-економічного товариства, як завжди, буде завершено підсумковими Міжнародними філософсько-економічними читаннями “Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей”, які вже всьоме відбудуться у Львові 14–16 травня 2014 року. Очевидно, цього разу читання будуть присвячені проблемам європейського вибору України: в економічному, соціально-гуманітарному, політичному, духовному, людському вимірах.

Юрій Матвійчук,
Yurii Matviichuk,

“Вісник НБУ”.
“Herald of the NBU”.

Фото **Марії Мороз.**
Photo by **Mariia Moroz.**